

Світлана Володимирівна **ЛОЗІНСЬКА**

к.ю.н., доцент, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6634-1575>

e-mail: lozinskasw@ukr.net

СТАМБУЛЬСЬКА КОНВЕНЦІЯ І НОВІТНІЙ ПІДХІД ДО ЗАПОБІГАННЯ ТА БОРОТЬБИ З НАСИЛЬСТВОМ СТОСОВНО ЖІНОК І ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

Статтю присвячено дослідженню сучасної моделі з боротьби та запобігання насильству стосовно жінок і домашнього насильства, прийнятого та втілюваного у рамках діяльності Ради Європи крізь призму положень Конвенції про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульської конвенції). Резюмовано, що Стамбульська конвенція є безпрецедентним та системним за своїми цілями та обсягом регулювання міжнародно-правовим актом, що спрямований на комплексне запобігання і протидію насильству стосовно жінок та домашньому насильству не лише в рамках діяльності Ради Європи, але й загалом на загальноєвропейському цивілізаційному рівні.

Ключові слова: Стамбульська конвенція, боротьба з насильством стосовно жінок, Рада Європи, домашнє насильство, дискримінація

ВСТУП

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11 травня 2011 р. (далі – Стамбульська конвенція або Конвенція) [1] є вінцем та одночасно відправною точкою у новітній політиці Ради Європи, спрямованій на протидію та запобігання насильству проти жінок. Вона є логічним розвитком міжнародно-правової реакції, підготовленої та реалізованої в межах Ради Європи з 90-х рр. ХХ ст.

На цьому шляху розроблено не лише низку нормативних актів (найперше Рекомендації (2002) 5 Комітету Міністрів Ради Європи для держав-учасниць стосовно захисту жінок від насильства [2]), але й прийнято низку важливих організаційних кроків. Так, у 2005 р. наприкінці 3-го саміту голів держав та урядів держав-учасниць Ради Європи прийнято План дій, що започаткував загальноєвропейську кампанію з протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству, а у 2006–2008 рр. робочою групою проводилась кампанія оцінювання прогресу у державах-членах та напрацювання рекомендацій для майбутніх дій, за результатами роботи якої у грудні 2008 р. Комітет міністрів створив Спеціальний міжгалузевий комітет з питань запобігання та боротьби з насильством стосовно жінок та домашнім насильством (САНВІО) та доручив йому підготувати один або більше юридично обов'язкових актів у сфері насильства над жінками та домашнього насильства, приділяючи особливу увагу заходам із захисту та підтримки жертв такого насильства та судового переслідування кривдників [3]. Стамбульська конвенція як закономірний результат зазначених процесів у сфері міжнародного публічного права вимагає ретельного наукового аналізу та пропагування її прийняття всіма розвиненими європейськими державами, оскільки, попри набрання чинності Конвенцією для більш як 30 членів Ради Європи, Україна досі її не ратифікувала, попри серйозні системні проблеми у сфері протидії насильству стосовно жінок і домашньому насильству у нашій державі.

МЕТА статті – встановлення змісту та складових елементів новітнього механізму запобігання й боротьби з насильством стосовно жінок та домашнім насильством, закріпленого на рівні положень Стамбульської конвенції, аналіз втілених у Конвенції стандартів у цій сфері, їх міжнародно-правового значення й наслідків імплементації в національне право держав-членів Ради Європи.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті здійснюється аналіз причин та передумов прийняття Стамбульської конвенції, звертається увага як на вивчення безпосередньо її положень, так і на формування загальної картини сучасного підходу, прийнятого у рамках діяльності Ради Європи для протидії та боротьби із насильством стосовно жінок і домашнім насильством. У зв'язку з цим використовуються низка загальнонаукових та спеціально-юридичних методів дослідження: синтезу, аналізу, порівняння, прогностичний, формально-логічний методи, порівняльно-правовий метод тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Важливість та системність положень Стамбульської конвенції прослідковується вже в поставлених нею цілях та запровадженому особливому механізмі моніторингу її дотримання й ефективного виконання. Так, відповідно до ч. 1 ст. 1 Конвенції її цілями є:

- а) захист жінок від усіх форм насильства й недопущення, кримінальне переслідування та ліквідація насильства стосовно жінок і домашнього насильства;
- б) сприяння ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок та заохочення дійсної рівності між жінками та чоловіками, зокрема шляхом надання жінкам самостійності;
- в) розроблення всеосяжних рамок, політики та заходів для захисту всіх жертв насильства стосовно жінок і домашнього насильства та надання їм допомоги;
- г) заохочення міжнародного співробітництва з метою ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства;

д) забезпечення підтримки та надання допомоги організаціям та правоохоронним органам в ефективному співробітництві для прийняття комплексного підходу до ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства.

Отже, Стамбульська конвенція є не лише міжнародним актом, що спрямований на закріплення основних прав та гарантій захисту жінок від будь-яких форм насильства та дискримінації, але й прагне до інституціоналізації системи запобігання і протидії насильству стосовно жінок, виходячи на рівні національної, регіональної та міжнародної політики у цих сферах, пропонуючи організаційно-правові механізми сприяння і співробітництва на міжнародній арені та у контексті забезпечення ефективності функціонування внутрішніх правоохоронних органів держав-підписантів.

Революційною Стамбульська конвенція є й з огляду на обсяг розуміння ключових використовуваних у ній понять. Так, відповідно до п. а ч. 1 ст. 3 Конвенції «насильство стосовно жінок» розуміється як порушення прав людини й форма дискримінації стосовно жінок та означає всі акти насильства стосовно жінок за гендерною ознакою, результатом яких є або може бути фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання стосовно жінок, зокрема погрози таких дій, примус або свавільне позбавлення волі, незалежно від того, чи відбувається це в публічному або приватному житті. Такому всеохоплюючому підходу кореспондує й наступне закріплення змісту понять домашнього насильства, гендеру, насильства стосовно жінок за гендерною ознакою, визначення в ст.ст. 33–40 Конвенції дефініції психологічного насильства, переслідування стосовно жінок, фізичного та сексуального насильства, примусового шлюбу, каліцтва жіночих геніталій, примусового аборту та примусової стерилізації, сексуального домагання. Такий підхід гарантує максимально широке тлумачення форм та видів насильства стосовно жінок, охоплюючи й домашнє насильство, що вчиняється в сім'ї жертви та різні форми сексуального насильства, домагання та психологічного насильства.

Безумовно Стамбульська конвенція не зупиняється на дефініціях та далі закріплює низку позитивних зобов'язань держав із протидії дискримінації стосовно жінок. У ч. 2 ст. 4 Конвенції визначено, що Сторони осуджують усі форми дискримінації стосовно жінок і своєчасно вживають необхідних законодавчих та інших заходів для запобігання дискримінації, зокрема шляхом:

- 1) закріплення в їхніх національних конституціях або іншому відповідному законодавстві принципу рівності між жінками та чоловіками й забезпечення практичної реалізації цього принципу;
- 2) заборони дискримінації стосовно жінок, зокрема за допомогою використання санкцій, де це доречно;
- 3) скасування законів та практики, які є дискримінаційними стосовно жінок.

Серед інших важливих концептів, які використовуються Стамбульською конвенцією, є впровадження на національному рівні політики недопущення насильства стосовно жінок шляхом вжиття необхідних заходів для заохочення змін у соціальних і культурних моделях поведінки жінок та чоловіків із метою

викорінення упереджень, звичаїв, традицій та всіх інших практик, які ґрунтуються на ідеї неповноцінності жінок або на стереотипних ролях жінок та чоловіків (ч. 1 ст. 12 Конвенції); підвищення обізнаності, навчання та підготовки спеціалістів, профілактичного втручання та лікувальних програм тощо.

Ключовим блоком нормативного регулювання Стамбульської конвенції також є приписи Глави IV «Захист та підтримка» і Глави V «Матеріальне право», якою, серед іншого, окреслюється коло засобів правового захисту. Потребують уваги й положення Глави VI «Розслідування, кримінальне переслідування, процесуальне право та захисні заходи» Конвенції, яка стосується кримінально-правових засобів реагування на насильство стосовно жінок. Н.В. Нестор до факторів, що впливають на складність адекватного державного впливу на запобігання насильству стосовно жінок та домашньому насильству, справедливо відносить значну латентність даних злочинів, коли прихованість насильницьких проявів прикривається сімейно-побутовою атмосферою; традиційність домінування чоловіка в родині; підвищена соціальна активність чоловіків порівняно із жінками сприяє економічній нерівності у родинах, а відтак – розповсюдженій тенденції економічної залежності жінок від чоловіків у родинах [4, с. 42]. Як бачимо, розробники Конвенції брали до уваги означені фактори та свідомо реагують на їх прояви як у частині заходів, спрямованих на превенцію насильства стосовно жінок, так і стосовно засобів правового впливу, від подання цивільних позовів до кримінального переслідування.

У світлі цього ч. 1 ст. 49 Стамбульської конвенції закріплює базову норму, згідно з якою Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб розслідування та судові провадження стосовно всіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції, здійснювалися без неналежних затримок і з урахуванням прав жертви на всіх стадіях кримінального провадження. Для забезпечення досягнення цих цілей Конвенція встановлює зобов'язання стосовно невідкладного реагування, запобігання та захисту з боку відповідальних правоохоронних органів, постановлення компетентними органами нагальних заборонувальних приписів (у ситуаціях безпосередньої небезпеки про те, щоб особа, що вчинила домашнє насильство, звільнила місце проживання жертви або особи, яка знаходиться в ситуації ризику, на достатній період, та заборонити правопорушнику заходити до місця проживання жертви або особи, яка знаходиться в ситуації ризику, або контактувати з жертвою або особою, яка знаходиться в ситуації ризику – ст. 52 Стамбульської конвенції), обмежувальних та захисних приписів, а також безпосередньо розслідування фактів вчинення злочинів стосовно жінок, пов'язаних із насильством, та заходів захисту на всіх стадіях розслідування та судового провадження. До останніх, згідно з ч. 1 ст. 56 Стамбульської конвенції віднесено, зокрема: забезпечення безпеки жертв, а також безпеки їхніх сімей та свідків від погроз, помсти та повторної віктимізації; надання жертвам можливості у спосіб, що відповідає процесуальним нормам національного законодавства, бути вислуханими, подавати докази та викладати без-

посередньо або через посередника свої думки, потреби і стурбованості, а також щоб такі думки, потреби і стурбованості були розглянуті; забезпечення того, щоб могли бути прийняті заходи для захисту приватного життя та репутації жертви; забезпечення уникнення контакту між жертвами та правопорушниками в приміщеннях суду та правоохоронних органів, де це можливо тощо. Окремо ч. 2 цієї статті Конвенції закріплюється й те, що дитина-жертва та дитина-свідок насильства стосовно жінок і домашнього насильства забезпечуються, де це доречно, спеціальними заходами захисту з урахуванням найкращих інтересів дитини.

Варто сказати і про труднощі з ратифікацією та набранням чинності Стамбульською конвенцією для України. Пов'язані з цим проблеми були викликані гострою реакцією певних частин українського суспільства та нерозумінням деяких засадничих принципів Конвенції, зокрема закріплених у ній тлумачень понять «гендеру» та «гендерної ідентичності» як таких, що загрожують та не узгоджуються із традиційними цінностями нашого суспільства [5]. На жаль, слід погодитись із думкою О. Ауліна, який вважає, що чергова спроба прийняття Стамбульської конвенції українським парламентом також не буде успішною у зв'язку з відсутністю порозуміння між парламентами, церквою та громадськістю, які у промовах виступають проти домашнього насильства, але дати йому рішучу відсіч не вможливі [6, с. 6]. Водночас слушною є й позиція відносно того, що відсутність згоди на обов'язковість Стамбульської конвенції, не перешкоджає реалізовувати на території нашої держави окремі керівні принципи запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству, які визначені у цьому акті [7, с. 287]. Можливо лише висловити сподівання, що суспільний діалог буде налагоджено та Стамбульська конвенція як надважливий

акт міжнародного права та втілені в ній механізми запобігання й боротьби проти насильства стосовно жінок і домашнього насильства знайдуть відображення в українському праві та вітчизняній правовій традиції із подальшою ефективною реалізацією у суспільному житті нашої держави.

ВИСНОВКИ

Отже, Стамбульська конвенція є безпрецедентним та системним за своїми цілями та обсягом регулювання міжнародно-правовим актом, що спрямований на комплексне запобігання і протидію насильству стосовно жінок та домашньому насильству не лише у рамках діяльності Ради Європи, але й загалом на загальноєвропейському цивілізаційному рівні. Її прийняття свідчить про формування новітньої концепції захисту прав жінок та боротьби проти насильства й дискримінації, що заснована на цінностях сучасного європейського суспільства.

Сутність цієї концепції відображається на кількох рівнях: у закріпленні основоположних прав жінок, принципів рівності та недискримінації; у зобов'язаннях держави з їх гарантування й забезпечення; у запровадженні комплексної політики зі збору даних, попередження й недопущення насильства стосовно жінок та домашнього насильства; у встановленні механізмів захисту та підтримки жертв насильства, включно з чітким окресленням ключових понять, форм та видів насильства проти жінок; у механізмах кримінального переслідування та розслідування відповідних злочинів стосовно жінок; а також у впровадженні спеціального механізму моніторингу стану дотримання й ефективного виконання положень Конвенції, заснованого на діяльності Групи експертів із дій проти насильства стосовно жінок і домашнього насильства (ГРЕВІО), Комітету сторін-підписантів та залучення національних парламентів до моніторингу.

Список використаних джерел

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011. URL: <https://rm.coe.int/1680462546>
2. Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e2612
3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція). Довідник для членів парламенту. Рада Європи, оновлена редакція, жовтень 2013 р. URL: <https://rm.coe.int/1680096e45>
4. Нестор Н.В. До питання удосконалення кримінального та кримінального процесуального законодавства України для боротьби з насильством стосовно жінок та домашнім насильством. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 4. С. 41–47.
5. Чому Україна тягне зі Стамбульською конвенцією. URL: <https://www.ukrinform.ua/gubric-polytics/3035854-comu-ukraina-tagne-zi-stambulskou-konvencieiu.html>
6. Аулін О. Стамбульська конвенція для України. *Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти*. 2020. № 8 (76). С. 5–6.
7. Ірха Ю., Азаренко Т. Стамбульська конвенція: керівні принципи та їх значення для України. *Забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та протидії торгівлі людьми: національна практика та зарубіжний досвід*. 2020. С. 285–287.

References

1. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, 11.05.2011. URL: <https://rm.coe.int/1680462546> (in Ukrainian).
2. Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e2612
3. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention). A handbook for parliamentarians. Council of Europe, updated edition, October 2013. URL: <https://rm.coe.int/1680096e45> (in Ukrainian).
4. Nestor N. V. To the Question of Improving the Criminal and Criminal Procedural Legislation of Ukraine for Prevention of

Violence Against Women and Domestic Violence. *Herald of criminal justice*. 2017. № 4. pp. 41–47 (in Ukrainian).

5. Why Ukraine is dragging its feet with the Istanbul Convention. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3035854-comu-ukraina-tagne-zi-stambulskou-konvencieiu.html> (in Ukrainian).

6. Aulin O. Istanbul Convention for Ukraine. *Constitutional process in Ukraine: political and legal aspects*. 2020. № 8 (76). pp. 5–6. (in Ukrainian).

7. Irkha Yu, Azarenko T. Istanbul Convention: Guiding Principles and their Significance for Ukraine. *Ensuring the prevention and combating of domestic violence, gender-based violence and combating trafficking of people: national practice and foreign experience*. 2020. pp. 285–287. (in Ukrainian).

Svitlana LOZINSKA

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6634-1575>

e-mail: lozinskasw@ukr.net

ISTANBUL CONVENTION AND THE LATEST APPROACH TO PREVENTING AND COMBATING VIOLENCE AGAINST WOMEN AND DOMESTIC VIOLENCE

The paper is devoted to the study of the current model for combating and preventing violence against women and domestic violence, adopted and implemented in the framework of the Council of Europe through the prism of the Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention). Therefore the purpose of the paper is to establish the content and components of the latest mechanism for preventing and combating violence against women and domestic violence, enshrined in the provisions of the Istanbul Convention, analysis of the standards embodied in the Convention in this area, their international legal significance and consequences of implementation in national law of Council of Europe member states.

Author, among other things, states that Istanbul Convention is not only an international act aimed at consolidating the fundamental rights and guarantees of protection of women from all forms of violence and discrimination, but also seeks to institutionalize a system for preventing and combating violence against women, based on national, regional and international policies in these areas, offering organizational and legal mechanisms for assistance and cooperation in the international arena and in the context of ensuring the effectiveness of the functioning of the internal law enforcement agencies of the signatory states.

It is concluded that the Istanbul Convention is unprecedented and systematic document of public international law in its objectives and scope, aimed at comprehensively preventing and combating violence against women and domestic violence not only within the Council of Europe, but also at the European civilization level in general. Its adoption demonstrates the formation of the latest concept of protection of women's rights and the fight against violence and discrimination, based on the values of modern European society.

Keywords: Istanbul Convention, combating violence against women, Council of Europe, domestic violence, discrimination